

Jesu li Hrvatski laburisti populisti i je li populizam nužno loš?

Berto Šalaj

U literaturi o populizmu spominju se četiri strategije koje etablirane političke stranke koriste kako bi pokušale zaustaviti jačanje novih populističkih stranaka i pokreta:

(a) izolacija, (b) sukob, (c) prilagodba, (d) socijalizacija.

Primjenjujući tu klasifikaciju na odnos Milanovića prema Hrvatskim laburistima, jasno je da on kombinira strategije izolacije i sukoba

Uvod

Posljednjih mjeseci predsjednik Vlade Zoran Milanović u nekoliko je navrata kritizirao Hrvatske laburiste i njihova vođu Dragutina Lesara kao populiste.¹ Time se hrvatski premijer priključio velikom broju europskih političara koji populizam vide kao političku prijetnju, a pridjev populistički koriste da bi diskreditali političke aktere s kojima se ne slažu.² Populiste se optužuje da daju lažna i nerealna obećanja, da su jeftini demagozi koji nastoje u ljudima razbuditi "niske" osjećaje i strasti te tako pridobiti njihovu potporu. Jednom je prigodom, primjerice, Milanović kazao da su Hrvatski laburisti populisti koji daju lažna i nerealna obećanja, drugom je prigodom istaknuo da je njegova stranka, SDP, otvorena za različite koalicije na predstojećim izborima, ali da sigurno neće koalirati s populistima, a na sjednici Vlade u rujnu 2012, odbijajući prijedlog Kluba zastupnika Hrvatskih laburista o izmjeni Zakona o minimalnoj plaći izjavio je: "Nikad umirući populizam u Hrvatskoj stvarno nema granica".³

Iz Milanovićevih izjava proizlaze najmanje dva pitanja o kojima se može raspravljati politološki, a ne samo politički. Prvo je pitanje uže i tiče se konkretno Hrvatskih laburista koje on naziva populistima. Jesu li, dakle, Hrvatski laburisti doista populisti? Drugo je pitanje šire i odnosi se na populizam i populističke pokrete općenito, a tiče se činjenice da se u suvremenoj politici izraz populizam uglavnom koristi u pejorativnom značenju i tretira kao isključivo negativna pojava. To je vidljivo i iz Milanovićevih izjava, ali pritom nije jasno odakle takva odbojanost prema populizmu. Naime, hrvatski premijer ne nudi objašnjenje iz ko-

Berto Šalaj, docent na Fakultetu političkih znanosti. U prošlom broju *Političkih analiza* objavio je zapažen članak "Što je populizam?" E-pošta: bsalaj@fpzg.hr

jega bi se moglo zaključiti što je u populizmu toliko loše, nego misli da je dovoljno nekoga označiti populizmom i tako ga diskreditirati i umanjiti mu izgled za uspjeh u političkoj utakmici. Na pitanje zašto je populizam loš, Milanovićev je implicitan odgovor: populizam je loš zato što je loš! To je možda dovoljno za političke potrebe, ali ne i za politološku analizu.

Jesu li Hrvatski laburisti populist?

Politološki odgovor na to pitanje pretpostavlja nekoliko koraka. Prvi čini precizno određenje populizma. U političkoj znatnosti vodi se zanimljiva rasprava o tome je li populizam politička ideologija ili samo politički stil koji koriste različite društvene i političke skupine. Premda rasprava nipošto nije završena, pre-

Na pitanje zašto je populizam loš, Milanovićev je implicitan odgovor: populizam je loš zato što je loš!

vladava stav prema kojemu se populizam može promatrati kao svojevrsna slabo utemeljena (*thin-centred*) ideologija koja ima jezgru, ali su joj potrebne dodatne vrijednosti i sadržaji kako bi se osmislio politički svijet o kojemu govori. Koje središnje ideje dijele gotovo svi populistički pokreti? Njihova su zajednička obilježja vidljiva iz dviju definicija koje se u suvremenoj literaturi najčešće koriste. Prva je definicija nizozemskog politologa Casa Muddea, prema kojoj je populizam "ideologija koja dijeli društvo na dvije antagonističke skupine, običan narod i korumpiranu elitu, i koja tvrdi da bi politika trebala biti izraz volje naroda" (2004:543).⁴ Drugu definiciju nude Albertazzi i McDonnell, koji populizam vide kao "ideologiju koja suprotstavlja jedinstven i moralan narod elitama i opasnim drugima koji zajedničkim snagama suverenom narodu oduzimaju (ili pokušavaju oduzeti) njegova prava i vrijednosti" (2008:3). Središnja je, dakle, ideja populizma da je društvo podijeljeno u dvije homogene i antagonističke skupine: poštenu narod i korumpiranu elitu. Populističku ideologiju prožima ideja dobrog, poštenog i jednostavnog naroda kojega su prevarile i izmanipulirale korumpirane, nekompetentne i međusobno umrežene elite. Svi analitičari populizma navode da se u populističkim razmišljanjima narod shvaća kao jedinstveno i homogeno tijelo. Drugim riječima, zanemaruju se posebni i pojedinačni politički interesi. Za populiste je demokracija vladavina suverenoga homogenog naroda, a ne vladavina političara.

Tako shvaćen narod jasno je odvojen od dvije društvene skupine koje se ne smatraju njegovim dijelovima. Jednu čine elite, a drugu ono što većina analitičara označava "opasnim drugima". Suprotstavljanje elitama i "opasnim drugima" zajedničko je obilježje svih populističkih pokreta, ali je istodobno i izvorište razlika među njima. Program konkretnoga populističkog pokreta ovisi o prirodi vladajućih elita kojima se suprotstavlja: ako su te elite pretežno liberalne, populizam će biti konzervativan ili reakcionaran, kakav je uglavnom bio u Europi u posljednja dva desetljeća; ako su elite konzervativne, populizam će, kao

što to pokazuju recentni primjeri Huga Cháveza u Venezueli i Rafaela Corree u Ekvadoru, biti utemeljen na lijevim političkim vrijednostima i zagovarat će interese radnika nasuprot interesima bogatih poduzetnika. Slično vrijedi i za drugu granicu koju populizam nastoji uspostaviti – granicu prema "opasnim drugima". "Opasni drugi" jesu društvene skupine koje ugrožavaju jedinstvo i homogenost običnog naroda jer promiču posebne interese. One su prijetnja naporima da se moć i vlast vrate običnom narodu, a koja može biti izražena u ekonomskim ili političkim kategorijama ili u nekoj njihovoj kombinaciji. Kao prijetnja mogu biti označeni useljenici za koje se misli da će domaćim ljudima oduzeti poslove ili etničke i vjerske manjine za koje se pretpostavlja da će ugroziti način života i kulturu domaćih ljudi. U takvim uvjetima nastaje desni populizam koji je netolerantan prema pravima manjina i useljenika. Ako se pak kao prijetnja opstanku percipiraju velika strana poduzeća i poduzetnici ili strane banke i bankari, onda populizam poseže za lijevim političkim porukama i mjerama, poput nacionaliziranja imovine stranih poduzeća. Populizam, dakle, može biti i lijevi i desni, i autoritaran i libertarijanski, i progresivan i reakcionaran, ovisno o prirodi i vrijednostima elita i "opasnih drugih" kojima se suprotstavlja.⁵

Drugi korak u pokušaju da se odgovori na pitanje o tome jesu li Hrvatski laburisti populist trebao bi sadržavati operacionalizaciju pojma populizma kako bi se utvrdilo ima li doista u ideologiji i obrascima djelovanja te stranke populističkih obilježja. S konceptualne razine potrebno se spustiti na razinu analize ideologija i djelovanja političkih stranaka, pokreta ili političara kako bi se utvrdilo jesu li, i u kojoj mjeri, oni populistički. S obzirom na to da se populizam promatra kao ideologija, najveći dio analize usmjerava se na političke ideje. A političke su ideje izražene kroz različite komunikacijske kanale kojima se stranka ili pokret koriste, kao što su statuti, program i drugi službeni dokumenti, intervjui čelnika stranke itd.⁶ Političke ideje manifestiraju se u političkoj retorici određene stranke, pokreta ili političara.

Program konkretnoga populističkog pokreta ovisi o prirodi vladajućih elita kojima se suprotstavlja: ako su te elite pretežno liberalne, populizam će biti konzervativan ili reakcionaran; ako su elite konzervativne, populizam će biti utemeljen na lijevim političkim vrijednostima

Analiza političke retorike – koja se može provoditi kao analiza sadržaja ili, što je zahtjevnije, kao diskurzivna analiza – mora obuhvaćati nekoliko razina. Na prvoj razini treba utvrditi koliko se često pojam *narod* ili neka njegova izvedenica (građani, pučanstvo, stanovništvo itd.) koristi u retorici. Drugim riječima,

treba utvrditi je li pozivanje na narod i suprotstavljanje etabliranim političkim elitama doista središnji dio retorike i programa stranke ili pokreta. Na drugoj razini treba utvrditi kako respektivna stranka shvaća narod. U trećem koraku treba istražiti tko su elite kojima se suprotstavlja te postoje li i, ako postoje, tko su "opasni drugi" protiv kojih se treba mobilizirati. Analiza prve razine treba odgovoriti na pitanje može li se uopće neka stranka ili pokret nazvati populističkim, to jest u kojoj su mjeri elementi populizma prisutni u njoj, dok analiza druge i treće razine omogućava precizniju klasifikaciju tipa populizma o kojemu je riječ.

Politološka istraživanja utemeljena na takvoj konceptualizaciji i metodologiji zasad su vrlo rijetka te ću navesti samo dva primjera. Kirk Hawkins (2009), potaknut činjenicom da velik broj političkih teoretičara, političkih analitičara i medija, naziva predsjednika Venezuele Huga Cháveza populistom, istražio je koliko su elementi populizma bili sadržani u političkim ideologijama tridesetak bivših i aktualnih predsjednika latinskoameričkih država. Koristeći se opisanim konceptualnim okvirom i istraživačkim dizajnom te analizom sadržaja predsjedničkih govora kao glavnom metodom, Hawkins pokazuje da je Chávez doista tipičan primjer populističkog političara, ali da su obilježja populizma vrlo zastupljena i u političkim ideologijama niza drugih predsjednika, ponajviše kod predsjednika Bolivije Eva Moralesa i bivšeg predsjednika Ekvadora Velasca Ibarre. Drugi važan rad napisali su Jan Jagers i Stefaan Walgrave (2007) i u njemu su analizirali prisutnost populizma u političkim ideologijama i političkoj retorici belgijskih političkih stranaka. I oni smatraju da istraživanje populizma mora početi s konceptualne razine (definicija populizma), nastaviti se na epistemološko-metodološkoj

Populizam može biti i lijevi i desni, i autoritaran i libertarijanski, i progresivan i reakcionaran, ovisno o prirodi i vrijednostima elita i "opasnih drugih" kojima se suprotstavlja

razini (iz definicije izvedeni kriteriji za mjerenje) i tek onda prijeći na empirijsku razinu (analiza konkretnih političkih stranaka i pokreta). Jagers i Walgrave na primjeru Belgije, kao i Hawkins na primjeru Latinske Amerike, pokazuju da se o tome je li neka politička stranka populistička može zaključivati tek onda kada se ona komparira s drugim strankama koje djeluju u nekome političkom sustavu. Nažalost, hrvatska je politologija, za razliku od hrvatske politike i medija u kojima se populizam pojavljuje gotovo svakodnevno, potpuno ignorirala fenomen populizma. Nedostatak znanstveno-stručnog bavljenja populizmom vjerojatno je i jedan od razloga zbog kojega se taj pojam nekritički koristi u političkome i medijskom diskursu u Hrvatskoj.

Uzimajući sve to u obzir, jasno je da trenutačno nije moguće dati jednoznačan politološki odgovor na pitanje jesu li i u kojoj su mjeri Hrvatski laburisti populisti. Taj odgovor pretpostavlja, nakon eksplikacije konceptualne i epistemološke pozicije, sustavnu analizu retorike, organizacijske strukture i prijedloga

javnih politika te stranke, ali i analizu tih dimenzija u ostalim važnim strankama u Hrvatskoj. Precizan odgovor moguće je, dakle, ponuditi tek nakon što se laburisti smjeste u komparativni okvir s drugim političkim strankama u Hrvatskoj.⁷ Naravno, moguć je i pristup kojim bi se iz ukupnog djelovanja Hrvatskih laburista "izvuklo" nekoliko izjava ili prijedloga koji imaju populistička obilježja te na temelju toga cijela stranka proglasila populističkom. To je možda prihvatljivo u političkoj borbi, ali ne i u političkoj znanosti.⁸

Je li populizam nužno samo loš?

Druga tvrdnja, koju sadržava Milanovićeva ocjena Hrvatskih laburista, jest da je populizam nužno i isključivo loš jer predstavlja prijetnju demokraciji. Na koje se načine može promatrati odnos demokracije i populizma? Kod većine teoretičara i istraživača populizma (Arditi, 2005; Abts i Rummens, 2007; Pasquino, 2008; i dr.) i osobito političara prevladava stav da je populizam opasna prijetnja stabilnu funkcioniranju i opstanku demokratskih sustava. Vrlo su rijetki teoretičari (Tännsjö, 1992) koji smatraju da je populizam zapravo najčišći oblik demokracije. Osim tih oprečnih stavova, u posljednjih dvadesetak godina pojavilo se više teoretičara demokracije i populizma (primjerice, Canovan, 1999; Meny i Surel, 2002; Mudde, 2004) koji jačanje populizma vide kao pokazatelja problema u funkcioniranju suvremenih demokratskih političkih sustava, posebice problema u odnosima vladajućih političkih elita i građana.

Brojni autori smatraju da je populizam bolest suvremenih demokratskih sustava čiju pojavu treba spriječiti ili, kada već nastane, liječiti. Benjamin Ardit (2005) tvrdi da je populizam, gleda li se iz perspektive funkcioniranja demokratskih političkih sustava, destabilizirajuća pojava, budući da u svakome populističkom pokretu postoji potencijal za transformaciju demokracije u vladavinu rulje. Temeljni je problem za Arditija, ali i za većinu drugih teoretičara, to što populizam želi ukinuti ograničenja koja su demokratskom procesu nametnuta, a koja proizlaze iz postojanja temeljnih prava i sloboda pojedinaca. Gianfranco Pasquino (2008) tvrdi da je prema svojem shvaćanju ničim ograničene suverenosti naroda populizam inherentno suprotan suvremenoj liberalnoj demokraciji. Politička povijest je pokazala što se može dogoditi kada narod, najčešće u krizama i pod vodstvom vještih demagoga, prihvati ukidanje ograničenja volje većine. Upravo su stoga populistički pokreti, koji prizivaju takvo stanje, opasni za opstanak i stabilnost suvremenih liberalnih demokracija. Abts i Rummens (2007) vrlo iscrpno opisuju prijetnju koju populizam predstavlja za demokratske političke poretke. Demokracija promovira otvoreno i pluralno društvo, a populizam inzistira na zatvorenome kolektivnom identitetu koji potiskuje svaki oblik individualne različitosti. Suvremena demokracija, prema tim autorima, shvaća suvremenu politiku kao ujedinjenost u različitostima. Politička sfera u demokracijama treba služiti kao prostor rješavanja društvenih sukoba. Posebice se to odnosi na zakonodavna tijela koja trebaju omogućiti da se društvena različitost transferira u simboličko političko jedinstvo, pri čemu je važno da taj proces bude stalno otvoren za promjene. Politika je u demokratskim sustavima prostor u kojemu se s političkim protivnicima natječe za stjecanje moći i

privremeno osvajanje i obavljanje vlasti. Pritom protivnici nisu neprijatelji koje zbog drukčijeg mišljenja treba uništiti, nego legitimi politički suparnici. Premda ne dijelimo njihove političke stavove i vrijednosti, ne dovodimo u pitanje njihovo pravo da u politici zastupaju svoje ideje. Demokracije omogućuju međusobno priznavanje i uvažavanje političkih suparnika kao uvjet

Postoje dva lica populizma. Jedno pokazuje da populizam ugrožava demokraciju, o čemu svjedoči politička povijest 20. stoljeća, a drugo pokazuje da populizam može biti koristan korektiv inherentnih sklonosti predstavničke demokracije da se razvija isključivo u smjeru elitističke demokracije

postizanja simboličkoga političkog jedinstva. Abts i Rummens tvrde da problem populizma nije to što njegovi zagovornici kritiziraju aktualno funkcioniranje politike i zakonodavnih tijela, nego to što taj proces žele zamijeniti neposrednom vladavinom naroda u kojoj bi otvorenost političkog procesa za nova rješenja bila dovedena u pitanje. Svaki politički akter koji se suprotstavlja populistima biva proglašen neprijateljem naroda, odnosno političkim neprijateljem. Te aktere treba, prema mišljenju populista, ukloniti iz politike ili, u radikalnijim varijantama, iz društva uopće. Autori time ukazuju na to da populizam sadržava elemente totalitarizma.

Iz prikazanih kritika populizma vidljivo je kako većina autora pretpostavlja da populizam narušava stabilno funkcioniranje suvremenih demokratskih političkih sustava. No neovisno o pojavi i jačanju populizma, brojni su pokazatelji da je suvremena liberalna demokracija posljednjih godina u ozbiljnoj krizi. Pritom nije riječ samo o nezadovoljstvu aktualnim funkcioniranjem demokratskih političkih sustava, nego i o sve slabijoj potpori građana liberalnoj demokraciji kao političkom poretku. Brojni politolozi angažirano se bave analizom aktualne krize demokracije i nude rješenja za njezino prevladavanje. Tako britanski politolog Colin Crouch (2000, 2004) navodi kako smo se početkom 21. stoljeća našli u stanju koje naziva postdemokracijom. Pod tim misli na stanje i proces udaljavanja od demokratskih ideala i načela. Postdemokraciju obilježava to da su interesi moćnih manjina postali važniji od interesa velikog dijela stanovništva. Politička vlast koncentrirana je u rukama profesionalnih političara, ali se prava ekonomska i politička moć koja bitno utječe na načine djelovanja vlasti nalazi u poslovnim krugovima. Političke rasprave postale su strogo kontrolirani medijski spektakli, pri čemu političke i poslovne elite, u suradnji s medijskim elitama, potpuno nadziru politički dnevni red i ne dopuštaju raspravu o stvarnim društvenim i političkim problemima. Istodobno,

građani postaju politički sve apatičniji, otuđeni i frustrirani. Postdemokracija je stanje u kojemu su demokratski instituti i institucije još formalno postoje, ali se politička praksa sve više udaljava od demokratskih ideala.

Danas je teza o krizi demokracije široko prihvaćena u politološkim krugovima, a sve veći broj politologa, ali i drugih društvenih znanstvenika, istražuje mogućnosti nadilaženja krize. Brojni su recentni radovi koji tematiziraju buduće scenarije razvoja predstavničke demokracije, pri čemu znatan broj teoretičara u ta promišljanja uključuje i pojavu populizma. Važni su ponajprije teoretičari koji pojavu populizma tumače kao znak ozbiljne krize predstavničke demokracije i koji istražuju ima li populizam, ukazujući na potrebu popravljivanja i usavršavanja postojećih demokratskih poredaka, i pozitivno lice. Ti teoretičari misle da je pojava populizma svojevrsno upozorenje koje ukazuje na postojanje ozbiljnih problema u funkcioniranju i djelotvornosti demokratskih političkih sustava. Tako Margaret Canovan (1999) navodi da populizam ne bi trebalo brzopleto i *a priori* označiti kao prijetnju demokraciji. To napose vrijedi za one populističke pokrete koji nastoje politički mobilizirati i uključiti marginalizirane građane i koji se približavaju idealu sudioničke demokracije. Jačanje populizma treba nas, smatra Canovan, potaknuti da se zapitamo o istinitosti populističkih tvrdnji o pervertiranju demokracije. Populizam pomaže da bolje shvatimo funkcioniranje suvremenih demokracija i kompleksnih uvjeta u kojima one funkcioniraju. Meny i Surel (2002) navode kako su pojava i jačanje populizma znak da se praktično funkcioniranje demokracije previše udaljilo od ideala. Zanimljivo je njihovo tumačenje razloga zbog kojih većina teoretičara demokracije, posebice

Sve manja potpora građana etabliranim političkim strankama i sve veći broj demonstracija i prosvjeda građana možda su naznaka uspostavljanja novoga društvenog rascjepa – onoga u kojemu bi na jednoj strani bili protupopulisti, pripadnici političkog establišmenta, a na drugoj populist, kritičari tog establišmenta i zagovornici važnije uloge građana u političkim procesima

političara glavne struje, opisuje populizam kao opasnu patologiju demokracije. Ta se kritika populizma uglavnom zasniva na minimalističkom razumijevanju demokracije, to jest na teoriji demokratskog elitizma, prema kojoj se politička uloga građana svodi na izbor političkih predstavnika povremenim glasova-

njem na kompetitivnim izborima. Prema teoriji demokratskog elitizma, političko djelovanje građana izvan i iznad okvira izbora onih koji će ih zastupati, a zapravo donositi sve važne političke odluke, ozbiljna je prijetnja stabilnosti demokratskih političkih poredaka. Promatran iz te perspektive, populizam koji ustrajava na izravnom sudjelovanju građana u politici doista jest ozbiljna prijetnja establišmentu. Meny i Surel zaključuju kako nas pojava populizma i ideja populističke demokracije upozoravaju na to da građani nisu zadovoljni postojećim stanjem u kojemu se pod krinkom predstavničke demokracije prakticira elitistički model.

Recentna literatura o odnosu populizma i demokracije navodi na zaključak da postoje dva lica populizma. Jedno pokazuje da populizam ugrožava demokraciju, o čemu svjedoči politička povijest 20. stoljeća koja pokazuje kako su neki izvorno populistički pokreti završili u autoritarnim i totalitarnim oblicima vladavine. Drugo pak pokazuje da populizam može biti koristan korektiv inherentnih sklonosti predstavničke demokracije da se razvija isključivo u smjeru elitističke demokracije. Nadalje, mobiliziranjem i uključivanjem u politički proces onih koji su bili marginalizirani i pasivni, populizam politici glavne struje šalje poruku da se previše udaljila od mišljenja i interesa običnih građana.⁹ Koji će se od tih tipova odnosa demokracije i populizma razviti u konkretnoj situaciji ne može se *a priori* odrediti. Za to je potrebna empirijska analiza ideologija i djelovanja pojedinih populističkih pokreta.

Zaključak

Populizam je sve prisutniji u političkom životu demokratskih država. Velika većina etabliranih političara, političkih analitičara i novinara, ali i politologa, misli da nastanak i jačanje populizma ugrožavaju stabilno funkcioniranje demokratskih političkih sustava. Slično je stanje i u Hrvatskoj u kojoj su u javnom životu prisutni samo politički i medijski, ali ne i stručni politološki diskursi o populizmu, i to zato što je dugo zanemarivano znanstveno istraživanje tog fenomena. Možda je to ignoriranje rezultat predrasuda hrvatske političke znanosti koje proizlaze iz suženog razumijevanja politike prema kojemu se politika pojavljuje samo ondje gdje postoje politički akteri koji imaju moć vladanja nad drugima. U takvom su razumijevanju politike važni akteri samo političke elite i različita upravljačka tijela, a želje, interesi i preferencije građana izražavaju se posredno kroz djelovanje političkih stranaka. Na sve druge oblike političkog sudjelovanja građana, pa tako i na populizam i populističke pokrete, gleda se sa sumnjom te se stoga oni ne problematiziraju i ne istražuju. Zanemarivanje populizma umanjuje sposobnost politologije da opiše, objasni i vrednuje suvremene političke procese i zbivanja. Stanje u mnogim europskim državama – primjerice u Grčkoj, Sloveniji, a djelomice i u Hrvatskoj – sugerira kako na populizam ne treba gledati isključivo kao na problem koji treba rješavati, nego i kao na logiku strukturiranja novih društvenih i političkih rascjepa. Sve manja potpora građana etabliranim političkim strankama i sve veći broj demonstracija i prosvjeda građana možda su naznaka uspostavljanja novoga društvenog rascjepa – onoga u kojemu bi na jednoj strani bili protupopulisti, pripadnici političkog establišmenta, a na drugoj populisti, kritičari tog establišmenta i zagovornici važnije uloge građana broj 13 - ožujak 2013.

u političkim procesima. Stoga bi hrvatska politologija izučavanjem populizma povećala svoj kapacitet da analizira suvremene političke i društvene procese uopće.

Bilješke

- 1 Puni je naziv političke stranke Hrvatski laburisti – Stranka rada, a utemeljena je 2010. kao, kako je navedeno na mrežnim stranicama, stranka reda, kriterija i poštenja, koja vjeruje da politika mora izvirati iz vrijednosti demokracije, istine, društvene solidarnosti i prava na dostojanstvo radnika, uz pošten, otvoren, javan i transparentan politički rad. Više podataka o stranci dostupno je na: www.laburisti.com.
- 2 Tako je u travnju 2010. predsjednik Europskog vijeća Herman von Rompuy u intervjuu *Frankfurter Allgemeine Zeitungu* izjavio da jačanje populizma smatra najvećom prijetnjom budućnosti Europe.
- 3 <http://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/sjednica-vlade-rasprava-o-proracunu-za-prvih-est-mjeseci-2012.html> (pristupljeno 24. siječnja 2013).
- 4 Mudde dodaje da tako definiran populizam ima dvije glavne suprotnosti: elitizam i pluralizam. Elitizam je zapravo zrcalna slika populizma s kojim dijeli manihejski pogled na svijet ali, nasuprot populizmu, smatra da politika treba biti izraz stavova i vrijednosti moralnih i kompetentnih elita, a ne neobrazovanoga i nemoralnog naroda. Pluralizam odbacuje dihotomnu podjelu, koju zagovaraju i populizam i elitizam, i na društvo gleda kao na heterogeni skup pojedinaca i društvenih skupina s različitim političkim stavovima i vrijednostima.
- 5 Suvremeno razumijevanje populizma podrobnije sam analizirao u: Šalaj (2012a, 2012b).
- 6 Najveći dio empirijskih istraživanja populizma usredotočuju se upravo na analizu političke retorike, pri čemu se analiziraju određeni uzorci političke komunikacije. Uz političku retoriku, pojedini autori ističu kako je nužno analizirati još neke dimenzije fenomena. Robert Barr (2009) smatra da treba analizirati i organizacijske strukture stranaka i pokreta te odnose koje razvijaju s građanima. U studiji o populizmu u baltičkim državama (Jakobsen, 2012) navodi se kako se, osim prema retorici i organizacijskoj strukturi, populističke stranke i pokreti razlikuju od glavnostrujaške politike i prema posebnim prijedlozima javnih politika te je i tu dimenziju potrebno uključiti u istraživanje.
- 7 Rezultati nekih istraživanja sugeriraju da u Hrvatskoj postoji velik potencijal za pojavu i jačanje populističkih pokreta ili stranaka. Izdvajam rezultate istraživanja političkih stavova i vrijednosti hrvatskih birača koje svake četiri godine provodi Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Jedno od pitanja u upitniku omogućuje da se procijeni postoje li pogodni uvjeti za razvoj populizma u Hrvatskoj. Ono je formulirano na sljedeći način: *Ponekad demokracija teško funkcionira. Neki misle da su nam potrebni jaki vođe koji će srediti stvari. Drugi misle da je demokracija uvijek najbolje rješenje, čak i kad stvari teško funkcioniraju. Što vi o tome mislite?* Ponuđena su tri moguća odgovora: "potrebni su jaki vođe", "demokracija je uvijek najbolja" i "ne znam, nisam siguran". Pitanje je osmišljeno kako bi se ispitala normativna potpora

hrvatskih građana demokraciji, to jest potpora demokraciji kao najboljem mogućem ili najmanje lošem obliku organiziranja političkih sustava. No kako se u odgovorima nudi i opcija potpore jakim vođama, što je jedan od uvjeta razvoja populizma, iz pitanja se posredno može iščitati i potpora eventualnim budućim populističkim pokretima. Rezultati pokazuju izrazito zanimljiv trend. U istraživanju 2000. godine 23 posto ispitanika zastupalo je stav da su nam potrebne jake vođe, 2003. takvih je ispitanika bilo 30 posto, 2007. već 32 posto, a u posljednjem istraživanju početkom 2012. čak 37 posto. Očito je u proteklom desetljeću znatno porastao broj građana koji rješenje društvenih problema vide u pojavi jakog vođe. Više od jedne trećine građana ne vjeruje u demokraciju i spremno je prihvatiti jakog vođu, iz čega bi se moglo zaključiti da u Hrvatskoj postoji plodno tlo za razvoj populističkih pokreta.

- 8 U literaturi o populizmu (Mudde i Kaltwasser, 2012) spominju se četiri strategije koje etablirane političke stranke koriste kako bi pokušale zaustaviti jačanje novih populističkih stranaka i pokreta: (a) izolacija, koja podrazumijeva konstruiranje diskursa prema kojemu postoji jasna razlika između etabliranih političkih stranaka koje se brinu za očuvanje demokracije i populista koji su prijetnja njezinu opstanku. Populističke poruke označavaju se demagoškima, a zahtjevi nerealnima i nelegitimnima. Jedna od najčešćih politika strategije izolacije jest stvaranje svojevrsnoga sanitarnog kordona prema populistima, što podrazumijeva odbacivanje mogućnosti koaliranja s njima, a što bi dugoročno trebalo dovesti do smanjivanja potpore takvim strankama i pokretima; (b) sukob, slični prvoj strategiji prema odbacivanju legitimnosti populističkih zahtjeva, ali se istodobno populistički zahtjevi napadaju; (c) prilagodba, podrazumijeva implicitno prihvaćanje nekih populističkih zahtjeva kao legitimnih, pa ih etablirane političke stranke nastoje ugraditi u svoje programe i projekte, smanjujući tako politički prostor populistima; (d) socijalizacija, nastoji pacificirati populističke stranke nudeći im da postanu dijelom političkog establišmenta, a zauzvrat se očekuje da populistički odustanu od radikalnog dijela svojih političkih poruka i zahtjeva. Primjenjujući tu klasifikaciju na odnos Milanovića prema Hrvatskim laburistima, jasno je da on – odbacivanjem mogućnosti koaliranja i napadom na pojedine zahtjeve, pa i na cijelu stranku – kombinira strategije izolacije i sukoba.
- 9 Ambivalentno shvaćanje odnosa populizma i demokracije vidljivo je i u retorici hrvatskih političara. Rečeno je da Milanović ističe negativno lice populizma te tako, govoreći o Lesaru, ističe: "Ne volim političke populiste, užasno me to smeta i svaki put kad ih čujem reagirat ću... Dajte njemu da vodi pa ćete vidjeti kako će ispunjavati svoja obećanja" (*Novi list*, 17. studenog 2012.). S druge strane, odgovarajući na učestale

optužbe za populizam, Lesar u jednom od svojih intervjua kaže: "Da, ja sam populist, ako je borba za pravedniju politiku i neposrednu demokraciju populizam" (*Jutarnji list*, 1. rujna 2012.).

Literatura

- Abts, K., Rummens, S. (2007). Populism versus Democracy. *Political Studies*. (55) 405-424.
- Albertazzi, D., McDonnell, D. (2008). The Sceptre and the Spectre. U: Albertazzi, D., McDonnell, D. (ur.). *Twenty-First Century Populism: The Spectre of Western European Democracy*. New York: Palgrave, str. 1-11.
- Arditi, B. (2005). Populism as Internal Periphery of Democratic Politics. U: Panizza, F. (ur.). *Populism and the Mirror of Democracy*. London: Verso, str. 72-98.
- Barr, R. (2009). Populists, outsiders and anti-establishment politics. *Party Politics*. (15) 1:29-48.
- Canovan, M. (1999). Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy. *Political Studies*. (47) 1:2-16.
- Crouch, C. (2000). *Coping with Post-Democracy*. London: Fabien Society.
- Crouch, C. (2004). *Post-Democracy*. London: Polity.
- Hawkins, K. (2009). Is Chávez Populist? Measuring Populist Discourse in Comparative Perspective. *Comparative Political Studies*. (42) 8:1040-1067.
- Jagers, J., Walgrave, S. (2007). Populism as political communication style: An empirical study of political parties' discourse in Belgium. *European Journal of Political Research*. (46) 319-345.
- Jakobsen, M.-L. i dr. (2012). *Populism in the Baltic States*. Tallin: Tallin University.
- Mény, Y., Surel, Y. (2002). The Constitutive Ambiguity of Populism. U: Mény, Y., Surel, Y. (ur.), *Democracies and the Populist Challenge*. Basingstoke: Palgrave, str. 1-21.
- Mudde, C. (2004). The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition*. (39) 4:541-563.
- Mudde, C., Kaltwasser, R. C. (2012). Populism: corrective and threat to democracy. U: Mudde, C., Kaltwasser, R. C. (ur.). *Populism in Europe and the Americas: Threat or Corrective for Democracy?* Cambridge: Cambridge University Press, str. 205-222.
- Pasquino, G. (2008). Populism and Democracy. U: Albertazzi, D., McDonnell, D. (ur.). *Twenty-First Century Populism: The Spectre of Western European Democracy*. New York: Palgrave, str. 15-29.
- Šalaj, B. (2012a). Suvremeni populizam. *Anali Hrvatskog politološkog društva*. 9:21-49.
- Šalaj, B. (2012b) Što je populizam? *Političke analize*. 11:55-62.
- Tännsjö, T. (1992). *Populist Democracy: A Defence*. London: Routledge. ■